

MARK ZEKHUIS, LOUIS VAN OORT, LUC HOOGENSTEIN

GEWILDE DIEREN

HERINTRODUCTIES VAN DIEREN IN NEDERLAND



Een akker vol klaprozen en korenbloemen. Luc Hoogenstein

Om niet te vergeten

Wanneer ik - zo'n 60 jaar geleden - van huis naar school liep, wandelde ik door een wereld vol wonderen. Mijn ouderlijk huis lag in Midden-Limburg, enkele kilometers verwijderd van een klein dorp. Op weg naar school liep ik eerst door een beekdal met broekbossen, rietlanden en dotterbloemhooilanden; vervolgens over een hoge zandrug met eiken-berkenbos, heide en graanakkers, gescheiden door houtwallen. Dit landschap

was enorm rijk aan wilde planten en dieren. In de broekbossen lagen plassen vol waterviolier en er groeiden zeldzame varens en zeggensoorten. In de rietlanden huisde de roerdomp; de hooilanden waren vol wilde orchideeën; de graanakkers waren in de zomer rijk aan akkeronkruiden: klaproos, gele ganzenbloem, korenbloem. Eens vond ik er zelfs een kuifhyacint, een in Nederland hoogst zeldzame soort.

In de jaren zestig van de vorige eeuw viel een groot deel van dit landschap ten prooi aan ruilverkaveling. Een ander deel werd door natuurbeheerorganisaties opgekocht en vormt nu een natuurreservaat.

Enige tijd geleden wandelde ik door dit reservaat met een jong familielid. Zij, opgegroeid in wat ook mijn geboortedorp is, kon niet ophouden de lof van dit gebied te zingen. Ik kon niet nalaten haar enthousiasme te temperen door haar te vertellen wat er allemaal verdwenen is sedert mijn jeugd. De roerdomp is niet meer te horen; alle wilde orchideeën zijn verdwenen. Er is geen akkeronkruid meer te zien. Ze keek me enigszins meewarig aan, zoals een tiener wel vaker naar ouderen kijkt, en riep uit: "Maar het is hier toch prachtig!"

Vergelijkbare ervaringen heb ik in Ierland, waar ik een deel van het jaar werk. Ik kwam voor het eerst op het Groene Eiland in de vroege jaren zeventig van de vorige eeuw, toen ik er als student vegetatiekunde aan de Universiteit van Nijmegen afstudeeronderzoek deed. Ierland was toen nog niet aangesloten bij de Europese Unie en er hadden nog geen landbouwhervormingen plaatsgevonden. Er waren geen ontwateringen; er was nog geen herverkaveling van landbouwpercelen; er werd nog geen kunstmest gebruikt. Hier vond ik landschappen zoals ik die kende uit mijn kindertijd.

Maar ook deze bestaan nauwelijks meer.

Nadat Ierland in 1976 lid was geworden van de Europese Unie zijn er miljarden gepompt in de verbetering van de landbouw en de infrastructuur en zowat alle oude agrarische landschappen zijn verdwenen, alsmede een aanzienlijk deel van de meer natuurlijke ecosystemen.

Ik ben verbonden aan twee universiteiten in Ierland en breng elk jaar studenten het veld in voor onderwijs in de landschapsecologie. En waar zij enthousiast zijn over wat ze daarbuiten aantreffen, zie ik vooral wat er niet meer is. Dit verschijnsel staat in de literatuur bekend als het *Generational Amnesia Syndrome* of het *Shifting Baseline Syndrome*. Wanneer omstandigheden geleidelijk veranderen, verschuift in de perceptie van die veranderingen bij elke nieuwe generatie het referentiepunt. Voor het natuurbeheer is dit een belangrijk gegeven, omdat deze generatiesprong het verzet tegen geleidelijke uitholling van waarden remt. De nieuwe generatie ervaart een verarmde situatie als normaal. In het discours over herintroductie van soorten dient dit gegeven een rol te spelen. Het gaat bij herintroductie niet alleen om ecologische overwegingen, zoals systeemherstel en behoud van soorten. Maar er is ook een dimensie die verband houdt met onze perceptie van de werkelijkheid. Herintroductie herstelt het referentiekader van waaruit teloorgang gemeten wordt en daarmee ook de actiebereidheid om verdere teloorgang tegen te gaan.

Matthijs Schouten

Hoogleraar ecologie en filosofie van het natuurherstel bij de leerstoelgroep Natuurbeheer en Plantenecologie van Universiteit Wageningen

Inhoudsopgave

4 Om niet te vergeten

Matthijs Schouten

8 Voorwoord

Een gewild boek

10 Gewilde dieren

Een inleiding

16 Herinroducties: Nederlandse uitdagingen in internationale context

Coenraad Krijger

22 Herinroducties en beleid

Luc Hoogenstein

27 Maatschappelijke aspecten van herinroducties

Quinten Pellegrom

31 Provincies aan zet

Paul Voskamp

33 Herinroducties bij de Landschappen

Jacob van der Weele

36 Staatsbosbeheer en herinroducties

Meta Rijks

38 Natuurmonumenten: herinroducties bij hoge uitzondering

Michiel van der Weide

40 Herinroducties niet altijd onomstreden

Addy de Jongh

43 Herinroducties in het buitenland en rewilding

Mark Zekhuis

De soorten

53 De eerste herinroductie van een waterinsect in Nederland: *Lepidostoma basale*

Ralf Verdonschot, Tom van der Meer en Piet Verdonschot

61 Bemieren van bossen

Bram Mabelis

69 Zadelsprinkhaan, behoud en herstel in Nederland

René Krekels en Rob Felix

77 Herinroductie als veldexperiment: leren van pimperlblauwtje en donker pimperlblauwtje

Irma Wynhoff

87 De stille terugkeer van de veldparelmoervlinder

Marijn Nijssen, Toos van Noordwijk, Arjan Ovaa en Michiel Wallis de Vries

97 Aanleg van oesterriffen in de Noordzee: herstel van mariene biodiversiteit

Hein Sas, Aad Smaal, Tom van der Have, Karel van den Wijngaard en Emilie Reuchlin-Hugenholtz

109 De Europese rivierkreeft: herinroductie via vaststellen, veiligstellen, versterken en veilige leefgebieden

Fabrice Ottburg en Ivo Roessink

117 Beekprik terug in de Reusel

Frank Spikmans

125 De stekelrog als pilootsoort voor haaien en roggen

WWF-NL

131 De Europese steur: de grootste vis die thuishoort in onze wateren

Bram Houben en Karsten Reiniers

141 De gewildheid van glasaal

Jaap Quack

149 De knoflookpad terug in het Tilburgse

Ron Felix, Ben Crombaghs en Peter Kroon

163 Teloorgang en herstel van de boomkikker in Noord-Brabant

Ben Crombaghs

173 Het korhoen: bijplaatsingen als reddingsboei

Hugh Jansman

181 De succesvolle terugkeer van de ooievaar

Nico de Haan

189 De herinroductie van de raaf: een inspiratie- en motivatiebron

Rob Vogel

197 De bever: van troeteldier tot lastpak

Willy de Koning

207 De hamster, kensoort van het rijke Limburgse landschap

Maurice La Haye en Gerard Müskens

217 De das gered?

Bert Hesse

227 De otter: ambassadeur van het schone water terug in Nederland

Freek Niewold

235 Voorkomen en (her)introductie van edelherten in Nederlandse natuurgebieden

Bas Worm

245 Wisent, de grazende beheerder van Nederlandse natuur

Leo Linnartz

Tot slot

252 Gewilde dieren en hun succes

Wim Wiersinga, Maurice La Haye en Mark Zekhuis

268 Totaallijst - Alle gewilde dieren in Nederland

282 Literatuurlijst

Voorwoord

Een gewild boek

‘Gewilde dieren’, zetten we dat zo op de cover of moeten we (Ge)wilde dieren doen?

Snapt de lezer dat wel?

Ja natuurlijk! Geweldige titel juist. Het zegt in twee woorden waar het over gaat en opent meteen allerlei vergezichten.

En dat was alleen nog maar de discussie over de titel. Wat een enorme bevalling moet het dan zijn geweest om dit boek te maken, is misschien de gedachte die nu opkomt.

Dat valt gelukkig alleszins mee. Natuurlijk, het was geen sinecure om zoveel organisaties en auteurs mee te krijgen in ons idee. Of eigenlijk viel dát juist wel mee, aangezien het onderwerp – herintroducties – op brede interesse kan rekenen. Het grote werk was al die draadjes bij elkaar te krijgen om er een coherent geheel van te maken: het eerste boek dat het hele spectrum van herintroducties van dieren in Nederland belicht. Maar hoe kwamen we er überhaupt toe om aan dit boek te beginnen?

Tijdens een dagje vogels kijken in Noord-Holland – we zijn alledrie fervent vogelaar en we zochten en vonden die dag een kleine geelpootruiter – ontstond het plan om samen een leuk project te beginnen waarbij onze kennis op het gebied van natuur, fotografie en schrijven gecombineerd kon worden. Naast de nodige wilde ideeën, die onuitvoerbaar, absurd of gewoon te fantasierijk waren, werd een boek over herintroducties geopend. Dat werd niet meteen afgeschoten. Vooral ook omdat we in onze werkzaamheden op de een of andere manier allemaal met herintroducties te maken hebben gehad. Naarmate we ons erin

verdiepten, werd steeds duidelijker dat zo’n boek ook daadwerkelijk zou voorzien in een behoefte. Er was weinig over geschreven, informatie was zeer versnipperd en evaluaties waren nog schaarser. Daarbij zagen we dat het aantal herintroducties en verplaatsingen van dieren steeds meer toeneemt. Dat gebeurt natuurlijk ook met planten, maar om deze ook een plek te geven in het boek, zou het te veelomvattend maken.

Rob van Westrienen, directeur RAVON en penningmeester bij SoortenNL, liet in een van de gesprekken in de verkennende fase doorschemeren dat er wel een markt zou zijn voor dit boekidee en hij gaf ook ideeën over hoe we het zouden kunnen realiseren. Maar hoe konden we binnen redelijke tijd voldoende grip krijgen op zo’n veelomvattend en daarmee complex onderwerp? De sleutel lag in een gesprek dat Mark had met ecooloog Peter Meininger. Die kwam met de suggestie betrokken organisaties en onderzoekers te benaderen om zelf over ‘hun’ herintroducties te schrijven en waar mogelijk ook een financiële bijdrage te leveren om het boek uit te kunnen brengen. Daarmee zou de beschrijving van iedere individuele herintroductie de professionele basis krijgen die het verdiende. Bovendien hoopten we natuurlijk op spannende verhalen over hoe dat gehannes met levende havenou allemaal was verlopen.



Kleine geelpootruiter. Luc Hoogenstein

Met een vrij gedetailleerd uitgewerkt plan klopten we aan bij de KNNV, die – het moet gezegd – niet meteen toehapte. Gelukkig zag Jack Folkers (net als wij, een vogelaar!) er wél brood in, zodat we aan de slag konden. Daarbij merkten we direct dat we iets goeds te pakken hadden: vrijwel iedereen die we benaderden, deed mee. Het grote werk kon vanaf dat moment beginnen: alle lijntjes die we uitgegooid hadden, moesten weer worden binnengehaald. Een werk van zeer lange adem, wat nog eens bemoeilijkt werd door het feit dat de coronapandemie uitbrak op het moment dat we eraan begonnen. Bovendien bleken soortdeskundigen bepaald niet altijd hetzelfde over successen, rollen en processen te denken, dus daar was nog wel wat afstemming nodig. Uiteindelijk kwam het – tweede golf of niet – helemaal goed. Dankzij in de eerste plaats de fantastische medewerking van alle betrokken organisaties, auteurs en iedereen die hen daar achter de schermen bij heeft geholpen. Als we iedereen hiervoor individueel hadden moeten bedanken, zou er nog een extra hoofdstuk bijgekomen zijn, maar weet dat onze dank groot is. En

hopelijk ook die van de lezer. We kunnen, als we toch aan het bedanken zijn, er echter niet omheen om Loek Kuiters bij naam te noemen. Hij leverde kritisch en daardoor waardevol commentaar op de teksten. Hetzelfde kan gezegd worden van Wim Wiersinga.

Ook Gabriëlle van Appeldoorn mag niet onvermeld blijven. Zij las uiterst minutieus alle teksten na om ook de laatste fouten en foutjes eruit te filteren.

Uiteraard willen we onze thuisfronten bedanken voor het geduld dat ze moesten opbrengen als wij weer eens met de Gewilde dieren bezig waren, maar ook voor hun ideeën.

Tot slot gaat onze dank uit naar u. Naar de lezer dus, die verwachtingsvol aan dit boek is begonnen. We hopen dat die verwachtingen worden waargemaakt en wensen iedereen veel leesplezier!

Louis van Oort
mede namens Mark Zekhuis en Luc Hoogenstein

Inleiding

Gewilde dieren

Louis van Oort, Mark Zekhuis, Luc Hoogenstein

Een bever zien in Nederland was tot 1988 onmogelijk. Simpelweg omdat ze er niet meer waren. Het was dan ook een hele mediagebeurtenis toen minister Gerrit Braks op 1 oktober 1988 de eerste kist opende om drie beverpaartjes los te laten in de Biesbosch, waarmee na bijna 200 jaar de bever terug was in de Nederlandse natuur. Zo'n 30 jaar later kun je deze stevige waterzoogdieren op tal van plaatsen tegenkomen in ons land. Sterker nog, in bepaalde gebieden zijn het er al zoveel dat ze hier en daar weerstand beginnen op te roepen. Dit is misschien wel het bekendste voorbeeld van herintroducties in Nederland en een deel van de problematiek die daarbij komt kijken.

Maar niet alle herintroducties kregen en krijgen zoveel media-aandacht. Het gros gebeurt buiten het zicht van het grote publiek of zelfs van meer ingewijden. Mede hierdoor is er tot nu toe geen goed totaaloverzicht van herintroducties van de dieren in Nederland. In het verslag van een symposium in 1996 'Voor en tegen van herintroductie van dieren in Nederland' wordt slechts een globaal overzicht gegeven. In het 'Compendium voor de Leefomgeving' uit 2009 staat ook een kort overzicht van herintroducties in de periode 1908 -2008, maar details ontbreken.

We kennen allemaal wel verschillende projecten en initiatieven, maar missen een totaaloverzicht en evaluatie. Bij de herintroducties die wél in het nieuws komen, krijgt het loslaten van de eerste dieren veel media-aandacht. In oktober 2020 lieten WNF-rangers namens het WNF bijvoorbeeld weer stekelroggen vrij in de Westerschelde, natuurlijk onder het oog van de pers. En ook als projecten erg succesvol zijn, dieren sterven of voor overlast zorgen, lezen we er over. Maar van veel projecten weten we helemaal niet of ze al dan niet geslaagd zijn. Er komen steeds nieuwe

initiatieven, maar weinig initiatieven uit het verleden zijn goed en openlijk geëvalueerd. Het is dan ook bijzonder lastig om te kunnen leren van de fouten van voorgangers als er weinig op papier is gezet en de documentatie die er wél is, slecht toegankelijk is. Het zou zelfs kunnen dat bepaalde soorten zich wel degelijk hebben gevestigd maar dat het betreffende project niet succesvol werd geacht omdat het dier niet deed wat in het projectplan stond beschreven. Veel mensen zullen zich ook afvragen of je zomaar allerlei dieren mag uitzetten en wat de reden is van het uitzetten. Kortom, er vinden in Nederland al vele decennia herintroducties plaats van de meest uiteenlopende diersoorten, maar een totaaloverzicht van herintroducties, en de hele problematiek eromheen, ontbreekt. Met dit boek brengen wij daar verandering in.

Groot enthousiasme

Dat de behoefte aan kennis over herintroducties en het delen daarvan groot is, bleek uit het enthousiasme waarmee organisaties en onderzoekers reageerden op ons verzoek een bijdrage te



Uitzetten van stekelroggen in de Westerschelde. Gijs van Zonneveld

leveren. Zodoende hebben we zo'n dertig onderzoekers en soortenliefhebbers aan het schrijven gekregen, met als resultaat zeer uiteenlopende verhalen over herintroducties van totaal verschillende dieren. Veel van de auteurs waren van meet af aan betrokken bij de herintroductie waarover zij schrijven, dus het zijn verhalen uit de eerste hand. Verhalen waarin hun worstelingen naar boven komen: worstelingen met wetten en regels, instanties, financiering, maatschappelijke geluiden, en niet te vergeten met de dieren zelf. Het zijn immers levende wezens, die ergens vandaan moeten komen om überhaupt te kunnen worden uitgezet. Dus vangen of kweken. En dat viel in de praktijk bepaald niet altijd mee. Die worstelingen met regels zijn reëel geweest bij de meeste herintroducties, maar zulke regels zijn nu eenmaal onontkoombaar en noodzakelijk. Herintroducties hebben zonder uitzondering (grote) gevolgen voor de natuur, maar vaak ook voor de menselijke omgeving. Als iedereen

ongecontroleerd en zonder richtlijnen kan gaan slepen met dieren, kan dat desastreus uitpakken. Daarom zijn er inmiddels duidelijke richtlijnen en afwegingskaders, die uiteraard ook aan bod komen in dit boek.

We hebben gepoogd het gehele speelveld van herintroducties in beeld te krijgen. Naast beleid komen ook de maatschappelijke aspecten aan bod, de kijk van provincies en terreinbeherende organisaties op herintroducties, we nemen een kijkje in het buitenland en belichten de natuurvisie 'rewilding', waarbij herintroducties onvermijdelijk een rol spelen.

Interessant zijn ook de verhalen van soorten die in 2020 nog niet zijn uitgezet maar waar al wel volledig uitgewerkte en in gang gezette plannen voor zijn. Ook de beschouwing achterin dit boek van alle herintroducties in het verleden is leerzaam. We hadden bijvoorbeeld niet verwacht dat circa 65% van die herintroducties succesvol blijkt te zijn.

De ook achter in dit boek te vinden totaallijst met geïntroduceerde soorten is overigens langer dan je wellicht zou denken. Het moge duidelijk zijn dat mensen niet willen dat diersoorten uitsterven. Maar waarom missen we soorten die er - soms al eeuwen - niet meer zijn? Met de enorme druk op de Nederlandse natuur en de dreigende verdwijning van soorten, komen herintroducties meer en meer in de belangstelling te staan. Ook de tegengeluiden die haast onvermijdelijk zijn bij groeiende aandacht zijn vaker te horen. Soorten uitzetten wordt door sommigen bijvoorbeeld gezien als een soort vals spelen, met mogelijk kwalijke gevolgen. Het is volgens hen een niet te negeren signaal als soorten ontbreken; de natuur lijkt te maakbaar als je dan wenssoorten uitzet. Waarom nog soorten beschermen of verbindingzones realiseren als je de dieren

overal weer kunt uitzetten of bijplaatsen? Het zaagt aan de stoelpoten van natuurbescherming. En soorten zijn onderdeel van een ecosysteem, ze mogen niet het doel zijn. Nu lijkt het soms dat een ecosysteem gezond is omdat er bijzondere dieren leven, terwijl die slechts aan het infuus hangen. Koos van Zomeren zei ooit: "Vroeger zag je een ooievaar in de wei staan omdat hij dat wilde, tegenwoordig staat er een ooievaar in de wei omdat wij dat willen." Maar dat gezegd hebbende: is het reëel te verwachten dat alles weer hersteld gaat of überhaupt kán worden? Dat natuurterreinen weer zo met elkaar verbonden worden dat een vrijelijke uitwisseling van kritische soorten mogelijk wordt? Is het te verwachten dat alle soorten weer spontaan terugkomen? Uit vrijwel alle onderzoeken blijkt dat de biodiversiteit achteruit loopt en de natuurkwaliteit zelfs nog sneller verslechtert.



Ooievaars in een volledig door de mens gecreëerd landschap van knotwilgen, rechtgetrokken watergangen en agrarisch grasland. Mark Zekhuis



Wolf. Luc Hoogenstein

Ondanks vele goede voornemens is het dan ook niet te verwachten dat kritische en weinig mobiele dieren zich op korte termijn spontaan buiten hun laatste leefgebieden vestigen. Veel dieren die in het verleden flink bejaagd werden, komen al wel langzaam weer terug. Bijvoorbeeld das, boommarter, oehoe, zeearend, kraanvogel en het meest recente en tot de verbeelding sprekende voorbeeld: de wolf. Maar veel dieren zijn niet zo mobiel.

Wij mensen hebben de natuur grotendeels van ons afhankelijk gemaakt. We beheersen het waterpeil, bewaken de milieukwaliteit en zorgen met noodzakelijk beheer of ons natuurterrein korte of lange vegetatie heeft. We planten bomen en struiken, we graven grond af of graven poelen. We proberen de ammoniakuitstoot te reduceren. We maken natuur, we maken geschikte biotopen voor soorten uit het verleden. Waarom die soorten dan ook niet uitzetten? Door ons handelen zijn soorten verdwenen; als we de reden van het verdwijnen hebben opgelost, kunnen we ze ook weer terugzetten.

Definities

Onder herintroducties worden verschillende benamingen en benamingen geschaard. In dit boek behandelen we de volgende:

Herintroductie

Hierbij gaat het om dieren die bewust worden uitgezet om een duurzame populatie te realiseren. Het betreft een soort die voorheen in Nederland voorkwam (inheems) maar is uitgestorven.

Lokale herintroductie

Als een soort lokaal (provincie, natuurterrein e.d.) is uitgestorven maar elders in Nederland nog voorkomt, spreken van een lokale herintroductie.

Bijplaatsingen

Sommige populaties zijn te klein en dreigen uit te sterven. Door een catastrofe (brand, ziekte) of inteelt is het kansrijk om dieren bij te plaatsen zodat ze niet uitsterven. Bijplaatsen voor het verhogen van de genetische variëteit, wordt ook wel *genetic rescue* genoemd.

Verplaatsingen

Het kan zijn dat soorten weggevangen moeten worden omdat het leefgebied verdwijnt en/of omdat ze anders gedood worden. Of gewonde dieren die weer worden opgelapt om later uitgezet te worden. Maar ook weesdasjes waarvan de ouders zijn omgekomen. Deze individuen moeten elders in geschikt leefgebied weer worden uitgezet.



Herintroductie betreft soorten soorten die inheems zijn, dus soorten die van oorsprong in Nederland voorkomen. Bij sommige soorten bestaat nog discussie of ze ooit zijn geïntroduceerd of hier van nature voorkomen, bijvoorbeeld het konijn of damhert. Het Nederlands Soortenregister (Nederlandsesoorten.nl) geeft hier duidelijkheid over.

Voor onze natuurbeleving gaan we de natuur in en wat is er dan mooier dan een wild en zeldzaam dier te zien? Veel mensen genieten daarvan en gaan daarom naar de Veluwe tijdens de edelhertenbrons of hebben misschien zelfs wel eens bij een dassenburcht gezeten. Alleen al de kans om een korhoen op de Sallandse heuvelrug te zien, maakt het wandelen daar net wat leuker.

Er zijn ook soorten die we nodig hebben om de natuur haar gang te laten gaan. Grote grazers of bevers hebben een grote invloed op hun omgeving. Prima redenen waarom we blij moeten zijn met bijzondere dieren in ons landschap. De aanwezigheid van zeldzame en bijzondere dieren helpt ook de natuurbescherming een handje. Terreinen worden er belangrijker door; het is nu bijvoorbeeld moeilijk voor te stellen dat een poel met boomkijkers of knoflookpadden moet wijken voor een bouwkaavel. Ook de terreineigenaar is gemotiveerd en zal bij het beheer expliciet rekening houden met de aanwezigheid van die soorten of dat biotoop. Veel vrijwilligers volgen de ontwikkelingen op de voet en fotografen zijn trots als ze die soort op de foto krijgen.

Voor natuur en mens

Herintroducties doen we niet alleen voor de diersoorten, maar ook voor onszelf. Enerzijds omdat wij gewoon willen dat die soort terugkomt, gedreven door passie, liefde, of wat dan ook voor die specifieke soort en aan de andere kant omdat we met de herintroductie van die betreffende soort een hoger doel nastreven, namelijk natuurherstel in de breedste zin van het woord. Als de platte oester weer voet aan de grond krijgt, dan volgt tegelijkertijd een hele trits aan andere soorten.

Dat geeft ons persoonlijke voldoening. Gelukkig is de liefde voor natuur in dit land erg groot, getuige bijvoorbeeld de massale trek van mensen naar natuurgebieden ten tijde van de coronacrisis. Daarmee werd meteen een ander dilemma blootgelegd: de grote aantallen nieuwe bezoekers hadden een behoorlijke, niet altijd positieve, impact op bijzondere planten en dieren. Ondanks dat de natuur een basisbehoefte voor ons mensen is, gaan we lang niet altijd goed met die natuur om. De natuur heeft een enorme waarde, maar om Lucebert te citeren: alles van waarde is weerloos. We hebben beschermers nodig, mensen die het voortouw nemen en hun ziel en zaligheid erin stoppen. In dit boek komen deze mensen aan het woord.

We maken in dit boek geen afwegingen of herintroducties zinvol zijn of niet. Wel krijgen organisaties en initiatiefnemers alle ruimte de afwegingen achter en de problemen rond 'hun' herintroductie toe te lichten.

We hebben ook geprobeerd een zo volledig mogelijk beeld te geven van wat er allemaal speelde en speelt op het gebied van herintroducties en bijzettingen. Daarbij hebben we ongetwijfeld nog enkele soorten of bepaalde herintroducties over het hoofd gezien. Dan gaat het om herintroducties zonder vergunningen of die niet openbaar of beschreven zijn. Sommige soorten worden sowieso

heel veel verplaatst; denk aan jachtwild of vissen. Bij de keuze van de soorten die een eigen hoofdstuk kregen, hebben we gekeken naar onze totaalijst, waaruit we een mooie verdeling tussen de verschillende soortgroepen hebben geselecteerd. Daarbij hebben we speciaal ook soorten geselecteerd waar je niet direct aan zou denken (zoals mieren en macrofauna). Maar natuurlijk krijgen ook bekende soorten die de krant nog wel eens halen (zoals otter, wisent, ooievaar) volop aandacht.

Al deze verhalen maken in ieder geval het volgende duidelijk: herintroducties zijn vaak een gevecht van de lange adem, maar absoluut de moeite waard. Voor natuur én mens.



De bever: van troeteldier tot lastpak

Willy de Koning

Langs de oevers van het Lateraalkanaal, een brede vaarweg in de buurt van Roermond, had ik vanaf het achterdek van onze boot bevervraat gezien. Daarom struin ik er rond, op zoek naar een burcht of hol. Het lijkt me eigenlijk onwaarschijnlijk dat hier een bever woont; de oevers zijn immers voorzien van dikke laag loodzware keien. Er zit een hengelbaar te vissen, die komt hier vast vaker. Ik vraag hem of hij hier wel eens een bever heeft gezien. "Bevers?", fulmineert hij. "Die rotbeesten! Die zitten hier niet!" Ik sta perplex, letterlijk met stomheid geslagen over zoveel haat in de richting van mijn favoriete dier. Met mijn mond vol tanden vergeet ik te vragen waar zijn aversie vandaan komt. Ik druipt af. Tien minuten daarna heb ik een burcht gevonden. Vlak bij de sluis hebben bevers een flink bouwwerk op de betonstenen gemaakt, met een takkentunnel vanuit het water om ongezien in en uit te kunnen gaan. Ik sta weer perplex.

Dit voorval uit 2011 illustreert veel: het volraken van geschikte territoria, het aanpassingsvermogen van de bever, de bewondering die veel mensen voor deze veelzijdige knager hebben, maar ook de toen al groeiende afkeer die het dier bij sommigen oproept door zijn graverij, knaagactiviteiten en zijn dammenbouw.

Bijna 200 jaar geleden werd hij in Nederland uitgeroeid. In heel Europa had de bever (*Castor fiber*) het destijds moeilijk. Aan de ene kant werd hij verguisd om eerdergenoemde activiteiten, aan de andere kant werd hij gewaardeerd om zijn castoreum, zijn vlees en zijn dichte, warme pels. Castoreum, het product van zijn anaalklier dat ook wel 'bevergeil' wordt genoemd, werd gebruikt als geneesmiddel en als parfum. In feite is het een communicatiemiddel voor de bever waarmee hij zijn territorium afbakent.

Vanwege zijn leven in het water en zijn staart met schubben werd de bever door de rooms-katholieke kerk als vis beschouwd en daarom stond zijn vlees op vastendag op het menu. De kostbare vacht van de bever leverde fantastische bontjassen en vilten hoeden op. In Europa werd daar, met name door Nederlanders en Fransen, flink geld mee verdiend. Toen het steeds lastiger werd om bevers te vangen, verplaatste men deze bron van inkomsten naar Amerika en Canada. Ook daar werden de bevers (*Castor canadensis*) bijna uitgeroeid. Gelukkig heeft men op beide continenten op tijd ingezien dat dit bijzondere dier bescherming verdient.

Na de uitroeiing

In 1826 legde de laatste Nederlandse bever bij Zalk het loodje. Rond 1900 waren er in Europa nog maar enkele restpopulaties over, onder meer



Beverdam. Willy de Koning

langs de Elbe en de Rhône, in Noorwegen en in Rusland; zo'n 1200 bevers in totaal. Verschillende Europese landen maakten vorige eeuw plannen om bevers te herintroduceren vanuit deze populaties. De Zweden gingen daarbij in 1922 voorop. In Nederland schreef dr. Anne van Wijngaarden, werkzaam bij het Rijksinstituut voor Natuurbeheer, in de jaren '60 meerdere malen over zijn wens bevers in de Biesbosch uit te zetten. Niet alleen omdat dit knaagdier van oudsher in het waterrijke Nederland met zijn ooibossen thuishoort, ook omdat hij grote invloed uitoefent op het ecosysteem en als sleutelsoort een bijdrage levert aan de biodiversiteit. In de Biesbosch zou weliswaar geen sprake zijn van dammenbouw (geen stromend water, te weinig diepte), maar de bever zou zorgen voor open plekken in het wilgenbos, waardoor iepen en essen kansen kregen. Het was decennialang een heel getouwtrek, voordat alle neuzen dezelfde kant opstonden. Een rapport van de werkgroep 'Bevers in Nederland' van Staatsbosbeheer lag al die tijd in de la op het Ministerie van Landbouw, Natuur en Visserij. De overheid wilde zich ervan vergewissen dat waterschappen, landbouworganisaties, overlegorgaan

Nationaal Park (in oprichting) Biesbosch en Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant het initiatief van Staatsbosbeheer steunden.

Ecoloog Freek Niewold was er vanaf 1983 bij betrokken en adviseerde om bevers uit te zetten in de Weerribben en Wieden. "Vanuit dit gebied verwachtte ik een snelle opmars, maar ze zitten juist hier nog steeds niet. De Duitse beverdeskundige Dr. Schneider bracht een bezoek aan verschillende potentiële bevergebieden. Ook hij concludeerde dat de Weerribben en Wieden de beste optie voor herintroductie zouden zijn, met de Biesbosch als tweede optie. Maar met name dr. Victor Westhof, een gerenommeerde botanicus en natuurbeheerder, vond dat bevers door eutrofiëring mogelijk een bedreiging zouden zijn voor de bijzondere flora in de Weerribben en Wieden. Dus viel de keuze op de Biesbosch van Staatsbosbeheer, dat achter de herintroductie stond. Het ministerie aarzelde nog, maar werd min of meer voor het blok gezet toen bleek dat er al bevers in aantocht waren. De dieren die we uitzetten kwamen uit het Elbegebied als propleembevers. In de beginfase was er nogal wat

discussie geweest over de vraag wélke bevers moesten worden uitgezet. Gekozen is toen voor de dichtstbijzijnde populaties met een vergelijkbaar habitat. In het toenmalige Oost-Duitsland had men daartoe, ook voor andere landen zoals Polen, een heel programma ontwikkeld met speciale opvangkooien. Dit programma was opgezet door het toenmalige DDR-regime en tegen betaling van harde valuta, onder meer nodig voor de aanschaf van materialen", zo herinnert Niewold zich.

In de zoogperiode zijn vrouwtjesbevers te herkennen aan hun opgezwollen tepels; daarnaast zijn er geen uiterlijke kenmerken om bij bevers in het veld het geslacht vast te stellen. Het geslachtsdeel van de mannetjes zit inwendig. Bij de in Oost-Duitsland gevangen bevers moest daarom worden gevoeld of er wel of geen penisbotje aanwezig was. Op die manier werden drie koppels gevormd en per vrachtwagen naar Nederland getransporteerd.

Zo kon het gebeuren dat op 1 oktober 1988 minister Gerrit Braks de klep opentrok van een van de kisten waarin de eerste beverpaartjes zaten die door Staatsbosbeheer in de Biesbosch in natuurreservaat De Dood in de Zuidwaard werden uitgezet. Daarmee was de bever officieel terug in Nederland. Later die dag werden in een kunstburcht binnen de hekken van Natuurpark Lelystad nog twee bevers losgelaten. Het publiek kreeg zo de kans om deze wilde dieren van dichtbij te zien.

De tweede uitzetting in de Biesbosch in 1989 van slechts twee bevers leverde enorme media-aandacht op, omdat het toen Prins Bernhard was die de klep opentrok. Vanaf dat moment wist heel Nederland dat in de Biesbosch weer bevers rondzwommen. Dat diezelfde middag nog twaalf bevers werden losgelaten, kreeg weinig aandacht. De gangen van de eerste bevers konden worden nagegaan, omdat ze waren voorzien van een zender, die al bij het vangen in het Elbegebied was geïmplant. Het onderzoek werd in opdracht van het Rijksinstituut voor Natuurbeheer



Het live zien van een voorbijzwemmende bever blijft altijd een indrukwekkende gebeurtenis. Luc Hoogenstein